

บทความวิชาการ (Academic article)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับวิถีชุมชนโดยศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง

อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

The management of health tourism and community-based lifestyles
by The Ban Chamrung learning center, Klaeng district, Rayong
provinceชนิษฐา ใจเป็ง^{1*}Chanistha Jaipeng^{1*}

วันที่รับบทความ (Received) วันที่ได้รับบทความฉบับแก้ไข (Revised) วันที่ตอบรับบทความ (Accepted)

1 กันยายน 2568

10 พฤศจิกายน 2568

11 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับชุมชนเป็นแนวทางที่ส่งเสริมทั้งสุขภาพของนักท่องเที่ยว และความยั่งยืนของชุมชนในท้องถิ่น บทความวิชาการนี้มุ่งเน้นการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นชุมชนต้นแบบด้านการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารและวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกต และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านจำรุงจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน คนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจการ และมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การจัดกิจกรรม การต้อนรับนักท่องเที่ยว ไปจนถึงการบริหารรายได้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ ทั้งนี้ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน และต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยผสมผสานวิถีเกษตรอินทรีย์ อาหารปลอดภัย และการใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้นักท่องเที่ยวได้ทั้งความรู้ ความสุข และสุขภาพดี พร้อมสร้างรายได้และความยั่งยืนให้กับชุมชน

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, วิถีชุมชน, ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง

¹สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและบริการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน

¹Tourism and Hospitality Management, Christian University of Thailand

*Corresponding author; email: peeup@hotmail.com

Abstract

Community-based health tourism is an approach that promotes both the well-being of tourists and the sustainability of local communities. This academic article focuses on studying the management model of health tourism at the Ban Jumrung Learning Center, Klaeng District, Rayong Province which serves as a model community known for its self-reliance and sustainable development practices. Documentary research, content analysis, observation, and field data collection methods were employed in this study. The findings reveal that Ban Jumrung community manages tourism through a community-based tourism (CBT) approach, in which local residents own and actively participate in all stages — from planning and organizing activities to welcoming visitors, managing income, and conserving local resources. The Ban Jumrung Learning Center utilizes CBT as a foundation and expands it into community-based health tourism by integrating organic farming, safe food production, and a sufficiency economy lifestyle. This integration enables tourists to gain knowledge, happiness, and good health while generating income and promoting sustainability within the community.

Keywords: Health Tourism, Community-Based Lifestyles, The Ban Chamrung Learning Center

บทนำ

ในยุคที่ผู้คนหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพและคุณภาพชีวิต การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ได้รับความนิยมมากขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การพักผ่อนเชิงสุขภาพ และการใช้ชีวิตอย่างสมดุล แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังสถานการณ์โควิด-19 ที่ผู้คนทั่วโลกให้ความสำคัญกับสุขภาพกายและใจมากขึ้นอย่างชัดเจน จากรายงานของ Precedence Research ระบุว่า ตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทั่วโลก มีมูลค่าอยู่ที่ประมาณ USD 954.14 พันล้าน ในปี 2024 และคาดว่าจะเติบโตไปถึงประมาณ USD 2,054.90 พันล้าน และจากรายงานของ Global Wellness Institute (GWI) ระบุว่า ในปี 2022 ผู้เดินทางแบบ wellness ทั่วโลกมีประมาณ 819 ล้านทริป คิดเป็น 7.8% ของทริปทั้งหมดทั่วโลก และคาดว่าจะในปี 2027 จะเพิ่มเป็น 8.3% ซึ่งประเทศไทยมีศักยภาพอย่างมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ โดยเฉพาะในระดับชุมชน ที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมที่หลากหลาย อีกทั้ง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวประเภทนี้ยังคงได้รับความสำคัญจากภาครัฐในการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และสอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวของโลก ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการแสวงหาประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566)

ศูนย์การเรียนรู้บ้านจ่ารุง ตั้งอยู่ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นตัวอย่างของชุมชนที่น่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนา โดยเน้นการพึ่งพาตนเอง การทำเกษตรอินทรีย์ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งเรียนรู้แล้ว ยังพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่าง

กลมกลืน จากการที่ชุมชนเล็กๆ ชุมชนหนึ่งได้ตระหนักถึงความสามารถของสมาชิกในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน สามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นที่รู้จัก และโด่งดังขึ้นมาท่ามกลางกระแสทุนนิยม และเป็นที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบชาวบ้านโดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตน สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อยู่กันอย่างพอเพียง อาจจะกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านจำรุงเป็นต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทำให้ผู้คนสนใจที่อยากจะรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านจำรุง ว่ามีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างไรถึงสามารถเป็นชุมชนที่เข้มแข็งคนในชุมชนได้ร่วมกันก่อตั้งโอท็อปโบราณ และพัฒนาเป็นศูนย์โอท็อปชาวบ้าน นำสินค้าผลผลิตทางการเกษตรในชุมชนมาขาย นอกจากนี้ยังเปิดแหล่งท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ได้ทั้งการพักผ่อนใกล้ชิดธรรมชาติ และความรู้จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบชาวบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทั้งเกษตรพื้นบ้านไร่สารเคมี เกษตรธรรมชาติกองทัพบก และมีการจัดการให้ชุมชนบ้านจำรุงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (เพ็ญศรี ฉิรินัง และ ธวัชชัย เจริญรัมย์, 2568) และยังเป็นการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น สมุนไพรและผักปลอดสารเคมี มาต่อยอดในเชิงสุขภาพ ถือเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชน จากเดิมที่มุ่งเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงศึกษาดูงาน ขยายไปสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่เข้ามาท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด

กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับสากล คือ แนวทางการเดินทางที่ผสมผสานการส่งเสริมสุขภาพกาย ใจ และจิตวิญญาณ เข้ากับความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยชุมชน (Community-Based Wellness Tourism) ที่ให้ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดูแลทรัพยากรของตนเอง เพื่อสร้างสุขภาวะและรายได้ที่ยั่งยืนร่วมกัน

จากประเด็นดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เข้ากับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่า อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงในอนาคต

เนื้อหา

ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง

บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน โดยจากการสอบถามข้อมูลจากบุคคลในพื้นที่และหลักฐานต่าง ๆ พบว่า ผู้คนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ได้อพยพมาจากพื้นที่ชายทะเลบริเวณบ้านถนนกระเพรา ตำบลเนินฆ้อ อันเป็นผลจากการหลบหนีภัยสงครามในช่วงที่ประเทศฝรั่งเศสเข้ามายึดครองจังหวัดจันทบุรีและตราดในอดีต (อรุณ พุทธิยศ, 2559) ภายหลังจากการอพยพดังกล่าว ชาวบ้านได้เดินทางต่อมาจนถึงพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างจากถิ่นเดิมประมาณ 6-7 กิโลเมตร และพบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะทางภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร มีบึงน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีน้ำไหลตลอดปี จึงได้ตั้งถิ่นฐานและเรียกพื้นที่นี้ว่า “บ้านป่าไร่” บริเวณนี้มีลำคลองสายเล็กไหลผ่าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “คลองจำรุง” โดยคำว่า “จำรุง” (ชาวบ้านออกเสียงว่า “จำรุ”) เป็นภาษาของ มีความหมายว่า “ทางน้ำเล็ก ๆ คล้ายลำคลอง” ที่บางช่วงแคบ

จนสามารถกระโดดข้ามได้ ลำคลองสายนี้มีความลึกเฉลี่ยไม่เกินหนึ่งเมตร และไหลต่อเนื่องออกไปยังพื้นที่นาซึ่งค่อย ๆ จางหายไปในทุ่ง จนดูเหมือนไม่มีลำคลองอยู่บริเวณนั้น ต่อมา ชื่อ “จำรุง” ได้เพี้ยนไปตามการใช้และการเขียน จนกลายมาเป็น “จำรุง” และใช้เป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบันว่า “บ้านจำรุง”

ลักษณะภูมิประเทศของบ้านจำรุงเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับเนินเขา เหมาะสมต่อการทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา การทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา ดินในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยในพื้นที่ราบลุ่มมีลักษณะเป็นดินเหนียวสีดำ เหมาะแก่การปลูกข้าว ส่วนพื้นที่เนินเป็นดินสีแดงมันปู เหมาะสำหรับการปลูกพืชสวนและยางพารา ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชาชนส่วนใหญ่จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบริเวณริมทุ่งนา ต่อมาเมื่อมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกบนเนินเพื่อทำสวนผลไม้และสวนยางพารา จึงมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยออกไปตามพื้นที่สวนมากขึ้น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของคนในหมู่บ้านมีความแน่นแฟ้น ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางสังคมสูง ชาวบ้านมีความรู้สึกผูกพัน เคารพเกรงใจซึ่งกันและกัน และมีค่านิยมในการเสียสละเพื่อส่วนรวม ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ เช่น การร่วมกันพัฒนาถนนหนทาง แหล่งน้ำสาธารณะ วัด และพื้นที่สาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาและประเพณี ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมแรงร่วมใจกันอย่างพร้อมเพรียง แสดงให้เห็นถึงลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความสามัคคี ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน (อรุช พุทธิยศ, 2559)

บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่มีจุดเริ่มต้นของการนำผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่ายจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ซึ่งมีความเข้มแข็งและยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและพัฒนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา โดยการพัฒนาของชุมชนบ้านจำรุงสามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุคสำคัญ ดังนี้

1. ยุคเริ่มต้น – มุ่งเน้นการประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และการระดมทุนภายในชุมชนเพื่อเป็นทุนเริ่มต้นในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ
2. ยุคเรียนรู้ – ทำการสำรวจข้อมูลครัวเรือนอย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน
3. ยุคเครือข่าย – สร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก รวมถึงเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านให้ทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ
4. ยุคการท่องเที่ยว – เป็นการต่อยอดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติจริงผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างรายได้ แต่ยังส่งเสริมความสุข ความสามัคคี และการเกื้อกูลกันในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

การพัฒนาที่ต่อเนื่องในแต่ละยุค ส่งผลให้บ้านจำรุงกลายเป็นชุมชนต้นแบบของการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงเชิงบูรณาการ นอกจากนี้ บ้านจำรุงยังประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้แนวคิดนิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐกิจในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จดังกล่าวเกิดขึ้นจากการมีผู้นำที่เข้มแข็ง การสื่อสารภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และบ้านจำรุงยังมีทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถและพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลักในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ผ่านการรวมกลุ่มของคนในชุมชนให้สอดคล้องและกลมกลืนกับระบบนิเวศ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสมดุลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว (วิสาชา ภูจินดา และ วิวัฒน์ แก้วดวงเล็ก, 2557)

ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนาชุมชนโดยใช้แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางหลักในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกิดจากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนบ้านจำรุง ที่ได้ตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมภายในพื้นที่ และร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขอย่างเป็นระบบ จุดเริ่มต้นของการดำเนินงานเกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2543 เมื่อชาวบ้านเริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาลึกในพื้นที่ยาวนาน เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า การขาดแคลนน้ำ การใช้สารเคมีในการเกษตร และปัญหาความยากจน โดยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพื้นฐาน พร้อมทั้งน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาของบ้านจำรุงสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุคสำคัญ ได้แก่

ยุคที่ 1: การเริ่มต้นระดมความคิดเห็นและทุนทรัพยากรในชุมชน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม

ยุคที่ 2: การสำรวจข้อมูลครัวเรือน วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาอย่างมีทิศทาง

ยุคที่ 3: การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น หน่วยงานราชการ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน

ยุคที่ 4: การขยายผลสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อสร้างรายได้ ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จากกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องดังกล่าว บ้านจำรุงจึงได้รับการส่งเสริมให้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้แก่ผู้สนใจ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

โครงสร้างและฐานการเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงมีฐานการศึกษาฐานจำนวน 10 ฐานกิจกรรมหลัก ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้แก่

ฐานที่ 1: ที่ทำการหมู่บ้านและศูนย์กลางของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วยร้านค้าชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มวิทย์ชุมชน กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มทำนา กลุ่มอินทรีย์และเกษตรทางเลือก กลุ่มโฮมสเตย์ “บ้านจำรุงพอเพียง” กลุ่มสายใยรัก กลุ่มรวบรวมผลผลิต กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิ-น้ำปลา กลุ่มขยะแลกบุญ กลุ่มจักรยานเพื่อสุขภาพ และกลุ่มบริการชม-ชิมผลไม้ เป็นต้น

ฐานที่ 2: กลุ่มแปรรูปปลาไส้ตัน (ผลิตภัณฑ์น้ำปลา)

ฐานที่ 3: กลุ่มรวบรวมผลผลิตยางพารา

ฐานที่ 4: กลุ่มสวนผลไม้ชุมชน

ฐานที่ 5: บ้านพึ่งตนเอง

ฐานที่ 6: กลุ่มเลี้ยงตะพาบน้ำ

ฐานที่ 7: สวนเกษตรผสมผสานบ้านยายย่อง

ฐานที่ 8: กลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิ

ฐานที่ 9: กลุ่มขยะแลกบุญ

ฐานที่ 10: โครงการ “หนึ่งไร่แก้จน” (กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชน)

การจัดตั้งฐานการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม และสังคม เข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เข้าศึกษาดูงานสามารถเรียนรู้กระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง

ความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงมีพื้นฐานมาจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์และความเข้มแข็ง ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ โดยส่งเสริมให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกกลุ่ม ทุกครัวเรือนมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงาน และได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและสร้างความเข้มแข็งทางสังคมในระยะยาว

3. ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และได้รับการฟื้นฟู พื้นที่บ้านจำรุงมีป่า น้ำ และที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งได้รับการอนุรักษ์และจัดการอย่างเหมาะสม ทำให้เป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและกิจกรรมการเรียนรู้

4. การพัฒนาและต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ศูนย์การเรียนรู้ได้ขยายบทบาทจากการเป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อม สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและวิถีชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพกาย-ใจของนักท่องเที่ยว เช่น การเกษตรอินทรีย์ การเรียนรู้วิถีชุมชน และการพักผ่อนในธรรมชาติ

จากกระบวนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมหลายมิติ ทำให้ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงได้รับการยอมรับในระดับประเทศในฐานะ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ” และเป็นแหล่งศึกษาดูงานสำคัญด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ รวมถึงเป็นตัวอย่างของการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง (อรุช พุทธิยศ, 2559)

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ดูแลรักษา หรือฟื้นฟูสุขภาพของร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป โดยมักจะรวมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ

พักผ่อน การออกกำลังกาย การบำบัดด้วยธรรมชาติ หรือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดูแลสุขภาพ (Gössling, Scott & Hall, 2015)

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถแบ่งได้เป็นหลายประเภท เช่น

1. การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและส่งเสริมสุขภาพ เช่น การนวดแผนโบราณ การทำสมาธิ และการรับคำปรึกษาด้านสุขภาพ
2. การท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่บริสุทธิ์ เช่น การเข้าค่ายสุขภาพ การเดินป่า และการทำกิจกรรมทางกาย
3. การท่องเที่ยวเพื่อรักษาโรค (Medical Tourism) เช่น การผ่าตัด ศัลยกรรม หรือการรักษาทางการแพทย์ที่มีคุณภาพและต้นทุนต่ำกว่าประเทศต้นทาง

จากการศึกษาของพรพฐ รูปจำลอง (2009) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดูแลสุขภาพและการบำบัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต พักผ่อนหย่อนใจ และฟื้นฟูร่างกายและจิตใจผ่านกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพต่าง ๆ เช่น การออกกำลังกาย การนวดสมุนไพร การฝึกสมาธิ การรับคำปรึกษาด้านสุขภาพ รวมถึงการตรวจรักษาและบริการทางการแพทย์อื่น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจึงเป็นกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวและการดูแลสุขภาพของนักท่องเที่ยวอย่างสมดุล และสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับ ตามวัตถุประสงค์ด้านสุขภาพ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เป็นการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้มักให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เพื่อลดความเครียดจากสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่นิยม ได้แก่ การนั่งสมาธิ การฝึกโยคะหรือไทเก็ก การอาบน้ำแร่หรือทำสปา การนวดแผนโบราณ การรับประทานอาหารสุขภาพและสมุนไพร การพักผ่อนในพื้นที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์ ใกล้เคียงธรรมชาติ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากมาย เช่น การนวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์ การปฏิบัติธรรมและนั่งสมาธิในวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ การท่องเที่ยวประเภทนี้มุ่งเน้นการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของนักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมเบา ๆ ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี อากาศบริสุทธิ์ และการรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพเหมาะสำหรับผู้ที่พักผ่อนจากอาการเจ็บป่วย หรือผู้ที่ต้องการฟื้นฟูสุขภาพจากความเหนื่อยล้าเรื้อรัง ตัวอย่างสถานที่ ได้แก่ สถานพักตากอากาศที่เน้นบรรยากาศธรรมชาติ ศูนย์สุขภาพแบบองค์รวม เช่น ชิวาครมหัวหิน

3. การท่องเที่ยวเพื่อรักษาโรค ซึ่งการท่องเที่ยวลักษณะนี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ เนื่องจากประเทศไทยมีบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพสูงในราคาที่เหมาะสม อีกทั้งยังมีบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ บริการที่นิยม ได้แก่ หัตถกรรม การผ่าตัดเปลี่ยนข้อเข่า ข้อสะโพก การผ่าตัดเพื่อเสริมความงาม การรักษาเฉพาะทางในโรงพยาบาลชั้นนำ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่มีความสำคัญกับคุณภาพชีวิต สุขภาพกายและใจ ควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ โดยประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวประเภทนี้ในทุกระดับ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) ไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาพ บำบัดรักษา และฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานระหว่างกิจกรรมด้านสุขภาพกับการพักผ่อนหย่อนใจอย่างสมดุล ภายใต้จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประกอบด้วยหลายมิติ อาทิ 1) การท่องเที่ยวสุขภาพเชิงธรรมชาติ เช่น การพักผ่อนในพื้นที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์หรือแหล่งน้ำแร่ 2) การท่องเที่ยวสุขภาพเชิงวัฒนธรรม เช่น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพ 3) การดูแลฟื้นฟูสุขภาพ ด้วยการปรับสมดุลของอาหาร การบำบัด การปรนนิบัติร่างกาย และกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพลังชีวิต ทั้งนี้จุดมุ่งหมายสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพคือ การส่งเสริมให้ร่างกายแข็งแรง ฟื้นฟูพลังงานชีวิต ลดความเครียด ปรับสมดุลทั้งทางกายและใจ ตลอดจนสร้างความรู้สึกผ่อนคลายอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาของ Li, Q., Zakariya, Z., Cai, Y. & Bamiro, N. B. (2024) พบว่า แนวคิด Wellness Tourism พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากสปาและการบำบัดสุขภาพไปสู่การเดินทางเพื่อการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน และมุ่งไปที่การพัฒนางานของกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ เน้นให้ความสำคัญกับ องค์ประกอบ 4 มิติหลัก ได้แก่ สุขภาพกาย (Physical Wellness) สุขภาพจิต (Mental Wellness) ความผาสุกทางสังคม (Social Wellness) และสมดุลทางจิตวิญญาณ (Spiritual Wellness) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นแนวโน้มสำคัญในอุตสาหกรรมโลก เนื่องจากผู้คนให้ความสำคัญกับการมีสุขภาพที่ดีมากกว่าการรักษาโรค ในขณะที่ Anggara, B. & Hardyanti, H. (2024) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเชิงชุมชน (Community-Based Wellness Tourism) ในหมู่บ้านดั้งเดิมของอินโดนีเซีย พบว่าการพัฒนาแบบผสมผสาน สุขภาพ วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของกิจกรรม และออกแบบประสบการณ์นักท่องเที่ยว เช่น การทำสมาธิ โยคะกลางธรรมชาติ อาหารท้องถิ่นเพื่อสุขภาพ การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน แนวทางนี้ช่วยให้เกิด สุขภาวะทั้งต่อผู้มาเยือนและคนในพื้นที่ และยังส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวแบบ Wellness Tourism เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมสุขภาพโดยการใช้ชีวิตตามแบบคนในท้องถิ่นที่เราไปเที่ยว ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นธรรมชาติผ่านระบบการจัดการที่สอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมในการส่งเสริมสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบ้านจำรุง มีเกณฑ์ประเมินพื้นที่ที่นำมาใช้ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนี้ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental & Natural Resources) โดยมีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การพักผ่อน ฟื้นฟูสุขภาพ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ทะเล หรือพื้นที่เขียวสงบ คุณภาพสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีมลพิษ หรือเสียงรบกวนมาก รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมยั่งยืน เช่น ระบบขยะ น้ำเสียพลังงานสะอาด 2) ด้านสุขภาพและบริการเพื่อสุขภาพ (Health & Wellness Services) โดยมีบริการที่ส่งเสริมสุขภาพ เช่น นวดแผนไทย นวดสมุนไพร อาหารสุขภาพ และมีผู้ให้บริการที่มีความรู้และผ่านการรับรอง รวมทั้ง

มีมาตรฐานความสะอาด ปลอดภัย และสุขอนามัยที่ดี (Global Wellness Institute, 2024) 3) ด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural & Community Dimension) มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เช่น สมุนไพรพื้นบ้าน การนวด การทำอาหารสุขภาพ ชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการและต้อนรับนักท่องเที่ยว ถ่ายทอดเรื่องราววัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับสุขภาพ 4) ด้านโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึง (Infrastructure & Accessibility) เส้นทางคมนาคมสะดวก ปลอดภัย มีที่พักที่ได้มาตรฐานและรองรับกิจกรรมสุขภาพ มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำสะอาด ป้ายสื่อความหมาย 5) ด้านเศรษฐกิจและความยั่งยืน (Economic & Sustainability Aspect) การท่องเที่ยวสร้างรายได้อย่างเป็นธรรมแก่คนในชุมชน ส่งเสริม เศรษฐกิจหมุนเวียน (circular economy) การจัดการไม่เกินขีดความสามารถของพื้นที่ และ 6) ด้านประสบการณ์นักท่องเที่ยว (Visitor Experience) นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์สุขภาพที่แท้จริง เช่น ฟ้อน คลาย เรียนรู้ หรือเฝ้ายาม มีโปรแกรมหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพของครอบครัว มีการประเมินความพึงพอใจและ ผลลัพธ์ทางสุขภาพ (กองสมุนไพรรักษาโรค, 2566)

วิถีชีวิตชุมชน

พวงเพชร สุรัตน์กุล (2544) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “วิถีชีวิต” (Way of Life) ว่าเป็นรูปแบบการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม ตั้งแต่เกิดจนตาย และตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอน พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งกาย การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพ หรือแม้แต่การทำงาน และการพักผ่อน ล้วนเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างของ ครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศาสนา รวมถึงกรอบความคิดในเรื่องสิ่งที่ “ดี-ไม่ดี” หรือ “ถูก-ผิด” และเป้าหมายของการดำเนินชีวิต กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการกิน ดื่ม พุด อ่าน เขียน คิด ทำงาน หรือปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ล้วนสะท้อนถึงวัฒนธรรมที่ตนเองสังกัด จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมคือแก่นของวิถี ชีวิตมนุษย์ในสังคม วิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันตามบริบทของวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิตของ ชาวเขาแตกต่างจากชาวเมือง หรือวิถีชีวิตของคนไทยมุสลิมย่อมแตกต่างจากคนไทยพุทธ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางวัฒนธรรมไม่ควรถูกตัดสินว่า วัฒนธรรมใด “สูงกว่า” หรือ “ล้าหลังกว่า” วัฒนธรรมอื่น เนื่องจาก แต่ละวัฒนธรรมต่างมีคุณค่าเฉพาะตัว และมีพัฒนาการตามบริบทของสังคมนั้น ๆ

นอกจากนี้ วิถีชีวิตยังเป็นพลวัต ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยบุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้และ ปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อความอยู่รอดและการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ สิ่ง ที่ยังคงมีความสำคัญและควรยึดถือในการดำเนินชีวิต ได้แก่ คติธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และ ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต (สุพัตรา สุภาพ, 2541)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ได้เน้นว่า วิถีชีวิตสะท้อนถึงแนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติตนของคนใน ชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนล้วนมีวัฒนธรรม ประเพณี และเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีคุณค่า สืบทอดมาจากอดีต และ หล่อหลอมความเป็นชุมชนร่วมกัน สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันสำคัญในการพัฒนาชุมชน ดังนั้น หากต้องการเข้าใจ บริบทของชุมชนใดชุมชนหนึ่งอย่างแท้จริง จำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา และวิถีชีวิตของชุมชน นั้นอย่างลึกซึ้ง

กล่าวได้ว่า วิถีชุมชน คือ รูปแบบการดำเนินชีวิตร่วมกันของคนในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่สะท้อนผ่านพฤติกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม และวิถีการปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา วิถีชุมชนแสดงถึงเอกลักษณ์และวิถีการใช้ชีวิตที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้ วิถีชุมชนยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มคน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ วิถีชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นตัวอย่างของการพัฒนาชุมชนที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง โดยมีลักษณะเด่นดังนี้

การรวมกลุ่มและกิจกรรมชุมชน: บ้านจำรุงมีการรวมกลุ่มกิจกรรม เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มธนาคารขยะ กลุ่มธนาคารต้นไม้ และกลุ่มตีมิด ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความร่วมมือในชุมชน

การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน: ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การหมุนเวียนทรัพยากรระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย เพื่อสร้างความยั่งยืนในชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการเรียนรู้: บ้านจำรุงเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเก็บผักพื้นบ้าน การเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในชุมชน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ชุมชนบ้านจำรุงได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นการยอมรับในความสำเร็จของชุมชนในการพัฒนาตนเอง

วิถีชุมชนบ้านจำรุงเป็นแบบอย่างของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างความเข้มแข็งผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บทสรุป

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับวิถีชุมชนเป็นการผสมผสานการท่องเที่ยวเข้ากับการส่งเสริมสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของนักท่องเที่ยวควบคู่กับการเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนและประโยชน์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในบริบทของวิถีชุมชนไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การดูแลสุขภาพกาย แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมสุขภาพจิตและสวัสดิภาพทางสังคม ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับวิถีชุมชนนี้ คือการที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ เช่น การนวดสมุนไพร การทำสมาธิ การฝึกโยคะ การใช้สมุนไพรท้องถิ่นดูแลสุขภาพ รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น สมุนไพร ผักปลอดสารเคมี ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และได้การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน เช่น การเกษตรแบบยั่งยืน การทำอาหารท้องถิ่น และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน เพื่อ

ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมไม่ให้ถูกทำลาย

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในชุมชนบ้านจำรุง อำเภอกกลง จังหวัดระยอง เป็นตัวอย่างที่ดีของการผสมผสานการท่องเที่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1) การส่งเสริมกิจกรรมสุขภาพจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านจำรุงนำทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ผักปลอดสารเคมี มาใช้ในการบำบัดและฟื้นฟูสุขภาพนักท่องเที่ยว เช่น การนวดสมุนไพร การอบประคบ การทำสมาธิ และกิจกรรมออกกำลังกายแบบเบา ๆ ที่ช่วยผ่อนคลายและเสริมสร้างสุขภาพกายและใจ

2) การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตเกษตรอินทรีย์ เช่น การปลูกผัก การเก็บสมุนไพร และการทำอาหารพื้นบ้าน ส่งเสริมการเรียนรู้และเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนอย่างแท้จริง

3) การจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ชุมชนบ้านจำรุงมีการรวมกลุ่มและบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ สมาชิกในชุมชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม ทำให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4) การรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการท่องเที่ยวยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การหมุนเวียนทรัพยากร การอนุรักษ์ป่าไม้ และการดูแลความสะอาดในชุมชน เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์

5) การส่งเสริมการตลาดแบบชุมชน

ชุมชนมีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจสุขภาพและวิถีชีวิตท้องถิ่น

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในบ้านจำรุงจึงเป็นตัวอย่างของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพนักท่องเที่ยว ชุมชน และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งมีการให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างรู้คุณค่าและยั่งยืน โดยมีกิจกรรมหลัก ได้แก่ การเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพร การจัดทำอาหารสุขภาพ และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกายใจ เช่น การนวดแผนไทยและการทำสมาธิ กิจกรรมเหล่านี้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างแนบแน่น ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น กอปรกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในยุคปัจจุบันได้รับความสนใจอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อผสานเข้ากับวิถีชีวิตชุมชนซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น กลายเป็นจุดขายสำคัญที่ตอบโจทย์การท่องเที่ยวอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน สอดคล้องกับ Anannukul, N. & Yoopetch, C. (2022) ที่พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่จะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พบว่าปัจจัยสำคัญมี 3 ด้าน คือ Health Consciousness (ความตระหนักด้านสุขภาพ) Perceived Benefits (การรับรู้คุณค่าจากประสบการณ์สุขภาพ) Destination Image (ภาพลักษณ์ของแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ) นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ต้องการประสบการณ์ที่ตอบโจทย์ทั้งสุขภาพกายและจิตใจ และมักเลือกสถานที่ที่มีความเป็นธรรมชาติและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง จังหวัดระยอง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมเนื่องด้วยชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดความรับผิดชอบและความยั่งยืนในการดำเนินงาน อีกทั้งมีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้จริง มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการทรัพยากรและพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และยังมีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนารูปแบบใหม่ ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้สมุนไพรและการเกษตรอินทรีย์ มาผนวกกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์จริงที่มีคุณค่าและไม่เหมือนใคร และยังมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนอย่างเคร่งครัด ทำให้พื้นที่ยังคงความสมบูรณ์ เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ประการสำคัญคือการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีศูนย์การพัฒนาคณะความรู้และกิจกรรมใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้นักท่องเที่ยวบ้านจำรุงมีความทันสมัยและน่าดึงดูด ก่อปรกับการสร้างเครือข่ายและการประสานงานกับภายนอก โดยศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงมีการสร้างเครือข่ายกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ช่วยให้ได้รับการสนับสนุนและแลกเปลี่ยนความรู้ที่เป็นประโยชน์

ทั้งนี้ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงมีการจัดการท่องเที่ยวใน 6 มิติหลัก ได้แก่ 1. มิติการบริหารจัดการ (Management Dimension) ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเองภายใต้ “ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง” มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนและกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มต้อนรับ, กลุ่มอาหาร, กลุ่มวิทยากร, กลุ่มโฮมสเตย์ รายได้จากการท่องเที่ยวถูกแบ่งปันอย่างเป็นธรรมระหว่างสมาชิกและกิจกรรมพัฒนาชุมชนใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดบริหาร ทั้งด้านการเงินและการใช้ทรัพยากร 2. มิติด้านเศรษฐกิจ (Economic Dimension) ส่งเสริมอาชีพเสริม เช่น โฮมสเตย์ ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ และของที่ระลึกจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดการหมุนเวียนรายได้ในชุมชน และลดการพึ่งพารายานอก นำหลักสุขภาพมาผสมผสานกับเศรษฐกิจ เช่น อาหารสุขภาพจากผลผลิตปลอดภัย 3. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social & Cultural Dimension) คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนจนถึงการต้อนรับนักท่องเที่ยว สร้างความสามัคคี ความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน รักษามรดกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น วิถีเกษตรแบบดั้งเดิม ภาษา วัฒนธรรมชาวอง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพช่วยให้คนในชุมชนหันกลับมาดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของตนเอง 4. มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Dimension) เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ใช้ระบบเกษตรอินทรีย์ ลดสารเคมีในพื้นที่ส่งเสริมกิจกรรมสีเขียว เช่น ปลูกต้นไม้ เก็บขยะในชุมชน ใช้พลังงานทดแทน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเน้นธรรมชาติบำบัดและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ 5. มิติด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต (Health & Well-being Dimension) ผสานแนวคิดสุขภาพเข้ากับการท่องเที่ยว เช่น การกินอาหารปลอดภัย การเดินชมสวน การทำสมาธิ นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนได้รับสุขภาพที่ดีขึ้นทั้งทาง

กาย ใจ และสังคม 6. มิติด้านการเรียนรู้และการพัฒนาองค์ความรู้ (Learning Dimension) ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงทำหน้าที่เป็นมหาวิทยาลัยบ้านนอก ถ่ายทอดความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ การจัดการชุมชน และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เป็นแหล่งศึกษาดูงานของโรงเรียน หน่วยงานรัฐ และนักวิจัยทั่วประเทศ สร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ต่อยอดสู่การพัฒนาชุมชนสุขภาวะ ซึ่งทั้งหมดเชื่อมโยงกันบนฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อให้เกิดความสุข สุขภาพดี และความยั่งยืนทั้งต่อนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน

กล่าวได้ว่าศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการดำรงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายพึ่งพาตนเอง และอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน มีกิจกรรมต่าง ๆ สะท้อนวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อบริโภคและจำหน่าย การใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน เช่น ยาหม่อง น้ำสมุนไพร การใช้วัสดุจากธรรมชาติมาทำงานหัตถกรรม อาหารพื้นถิ่นที่ใช้วัตถุดิบตามฤดูกาล องค์ประกอบสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับวิถีชุมชนในบ้านจำรุงผ่านศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นการจัดการที่เน้นการรับรู้คุณค่าของการท่องเที่ยว มีการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชนและคนในชุมชน รวมถึงผู้ที่เข้ามาศึกษาดูแล และมาท่องเที่ยว ในขณะที่ด้านศักยภาพของชุมชนนั้นพบว่าศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงมีการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนในการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ รวมถึงส่งเสริมการอนุรักษ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่น การรักษาสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนบ้านจำรุง ทั้งนี้ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนทุกภาคส่วนมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จ และส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งสามารถยกระดับชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในระดับประเทศได้ต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นตัวอย่างของชุมชนที่สามารถใช้ศักยภาพภายในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยบูรณาการ ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในรูปแบบที่ยั่งยืน

ศูนย์การเรียนรู้ฯ มีพื้นฐานจาก ทรัพยากรชุมชนที่หลากหลาย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้และทักษะด้านเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผลผลิต การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการจัดการชุมชน ชาวบ้านสามารถนำทรัพยากรเหล่านี้มาสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

ในด้าน วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านจำรุงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง การทำเกษตรผสมผสาน การแปรรูปอาหารพื้นบ้าน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ชาวบ้านยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและค่านิยมแห่งความสามัคคี ซึ่งเป็นทุนทางสังคมสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ศูนย์การเรียนรู้ดำเนินงานภายใต้หลักการของ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” (Participatory Management) โดยเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มประชากรในพื้นที่ ทั้งผู้นำท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน เกษตรกร เยาวชน และผู้สูงอายุ ได้มีบทบาทในการวางแผน ดำเนินงาน และติดตามผลกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วม (Collective Learning) และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน

การจัดการเรียนรู้ในศูนย์เน้น การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง (Experiential Learning) โดยผู้เข้าศึกษางานจะได้ลงมือปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผลผลิต การจัดการขยะ การอนุรักษ์ป่าชุมชน และการทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและสามารถนำไปปรับใช้ได้จริง

นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงยังส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นการบูรณาการมิติทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน พักผ่อนในบรรยากาศธรรมชาติ และเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ เช่น การทำอาหารสุขภาพ การทำสมาธิในสวน หรือการปั่นจักรยานเพื่อสุขภาพ

จากการดำเนินงานดังกล่าว ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงจึงถือเป็นรูปแบบของ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความรู้และความร่วมมือของชุมชนที่มุ่งเน้นความยั่งยืนในทุกมิติ ได้แก่

มิติสิ่งแวดล้อม: การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชน

มิติสังคม: การสร้างความสามัคคี ความเข้มแข็ง และการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

มิติเศรษฐกิจ: การสร้างรายได้จากการเกษตรและการท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

มิติวัฒนธรรม: การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งต่อคุณค่าของวิถีชีวิตชุมชนให้คงอยู่

กล่าวโดยสรุป ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นชุมชนต้นแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงพลังของการจัดการตนเอง (Self-management) บนฐานของความรู้ ภูมิปัญญา และความร่วมมือของคนในพื้นที่ ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กองสมนไพรเพื่อเศรษฐกิจ. (2566). *คู่มือการประเมินความพร้อมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ประจำปีงบประมาณ 2566*. กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. กระทรวงสาธารณสุข.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2570)*. คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.). กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). *ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไท*. จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. เพรส แอนด์ ดีไซน์.

พรพฐ์ รูปจำลอง. (2552). *กรอบนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ* [ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].

<https://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2552/b165455.pdf>

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2544). *มนุษย์กับสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- เพ็ญศรี นิรินัง, และ ธวัชชัย เจริญรัมย์. (2568). การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งพาตนเองที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอกแลง จังหวัดระยอง. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 51(1), 49-68. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/socku/article/view/273925>
- วิสาखा ภูจินดา, และ วิวัฒน์ แก้วดวงเล็ก. (2557). แนวทางการประยุกต์หลักนิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐกิจในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอกแลง จังหวัดระยอง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 5(1), 64-83. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/human_ubu/article/view/85327
- สุพัตรา สุภาพ. (2541). *ปัญหาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 15). ไทยวัฒนาพานิช.
- อรุณ พุทธยศ. (2559). การศึกษาพัฒนาการของหมู่บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอกแลง จังหวัดระยอง สู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง กรณี ศึกษากลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง [ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. https://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/57930263.pdf
- Anannukul, N., & Yoopetch, C. (2022). The determinants of intention to visit wellness tourism destination of young tourists. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 43(2), 417-424. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kjss/article/view/258501>
- Anggara, B., & Hardyanti, H. (2024). A Critique of Ecotourism Concepts in Tourism: An Analysis of Mistakes and Misconceptions. *Sadar Wisata: Jurnal Pariwisata*, 7(2), 102-111. <https://ejurnal.unmuhjember.ac.id/index.php/wisata/article/view/2436>
- Global Wellness Institute. (2024). *A Decade of Wellness Tourism: First-Ever Compilation of 10+ Years of Market Data*. <https://globalwellnessinstitute.org/global-wellness-institute-blog/2024/03/25/a-decade-of-wellness-tourism-first-ever-compilation-of-10-years-of-market-data/>
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2015). *Tourism and Water: Interactions, Impacts and Challenges*. Channel View Publications. https://books.google.co.th/books?id=MX-lBwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=th&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Li, Q. Zakariya, Z., Cai, Y., & Bamiro, N. B. (2024). The Development and Conceptualization of Wellness Tourism: A Comparative Study of Global and Chinese Perspectives. *Journal of Tourism, Hospitality and Environment Management*, 9(37), 20-30. <https://gaexcellence.com/jthem/article/download/4162/3828/14963>